

УДК 378.13:821.161.2

Віталіна Рейдало

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасної методики – питанню модернізації системи методичної підготовки майбутніх викладачів української літератури в умовах магістратури. Особлива увага приділяється розгляду основних завдань системи методичної підготовки майбутніх педагогів, зумовлених болонськими вимогами до навчально-виховного процесу, з'ясується ступінь дослідження даного питання у вітчизняних наукових колах, подаються визначення основних понять, що стосуються окресленої проблеми.

Ключові слова: професійна компетентність, методична підготовка майбутнього викладача літератури в магістратурі, зміст методичної підготовки, основні завдання системи методичної підготовки майбутніх викладачів української літератури.

У системі професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в останні десятиріччя з'явилося чимало нових термінів, які визначають проблеми, завдання, особливості професійної готовності випускника ВНЗ до педагогічної діяльності. Серед основних понять, якими послуговується педагогіка вищої школи для визначення рівня готовності майбутнього викладача до професійного функціонування, фігурує поняття професійно-педагогічної компетентності та її компонентів.

Діяльність викладача української літератури у вищій школі має високу державно національну соціальну значущість і посідає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості молоді та духовної культури українського суспільства [1, с. 62]. Проте сучасний стан літературної освіти нашої молоді літературознавець Г. Д. Клочек називає «гуманітарною катастрофою», що у свою чергу призводить до процесів обездуховлення та декультуризації суспільства. Найперший, хто може подолати ці проблеми, за словами автора, – сучасний викладач української літератури, компетентний випускник магістратури [2], який у майбутньому готуватиме таких же молодих, енергійних компетентних учителів для середньої школи. Забезпечити потрібну якість підготовки випускників вищої школи можливо лише маючи висококваліфікованого викладача, адже недосконала освіченість викладача сьогодні може стати перешкодою розвитку суспільства завтра.

Нині методична підготовка майбутніх викладачів української літератури є важливою складовою навчальної діяльності у магістратурі

вищих навчальних закладів. Сутність навчання у вищій школі відрізняється своєю специфікою як процесу викладання, так і учіння, що зумовлене інноваційною метою і завданнями вищої школи, змістом навчальних дисциплін, особливістю організаційних форм навчання у ВНЗ, які повинні орієнтуватися на компетентісно-орієнтований підхід [1, с. 165]. А тому метою статті, яка є частиною наукового дослідження, є спроба окреслити основні завдання сучасної системи методичної підготовки магістрів з української літератури з урахуванням основних вимог щодо модернізації вітчизняної вищої освіти у контексті європейських стандартів.

Вивчення особливостей професійної компетентності майбутніх вчителів та викладачів української літератури, зокрема методичної, представлені в дисертаційних дослідженнях, монографіях, педагогічних часописах вітчизняних учених. Так, вдосконаленню системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури присвячені численні розвідки О. М. Семенов; сучасні проблеми лінгводидактичної та мовнокомунікативної підготовки майбутніх учителів-словесників представлені у працях Н. М. Остапенко, Т. В. Симоненко. Сучасні технології навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі запропоновані у посібнику С. С. Вітвицької. Про переформатування української вищої освіти, виведення її на сучасний рівень, стратегії літературної освіти ідеться в дослідженнях Г. Д. Клочека, В. І. Шуляра. Літературознавча компетентність представлена у дослідженні Л. О. Базиль.

Яскравим виявом загальносвітових тенденцій до глобалізації, яка визначила суспільний розвиток на початку другого тисячоліття, у галузі вищої освіти і науки став Болонський процес, суть якого полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною Європейської вищої освіти. Відтак, і подальший розвиток України має відбуватися в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури [1]. На думку Г. Д. Клочека, входження у Болонський процес дає нам реальний шанс реформувати нашу вищу освіту по-справжньому, вивести її із того ентропійного, сомнамбулічного стану, в якому вона зараз перебуває [2].

Отже, інноваційне завдання надзвичайної важливості, яке сьогодні постало перед національною системою вищої освіти, полягає у необхідності термінової організації педагогічної підготовки викладацького складу вищих навчальних закладів принципово нової якості, на засадах компетентісного підходу до навчання. На думку С. С. Вітвицької, такими фахівцями повинні бути випускники магістратури, які здобули повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру, які в майбутньому поновлять склад науковців із різних галузей науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів [1].

Відзначимо, що реорганізація системи вищої освіти України згідно з

Болонськими принципами передбачає перехід на двоступеневу освіту: бакалавра та магістра. Системна та цілеспрямована підготовка нашого бакалавра – це традиція, від якої не те що не можна, а просто шкідливо відмовлятися. Інша ситуація з магістратурою, де традиції ще треба напрацьовувати... [2]. Фахівець, що отримав диплом магістра, повинен володіти ґрунтовними спеціальними знаннями та вміннями інноваційного характеру, бути здатним розв'язувати важливі професійні завдання проблемного характеру. Таким чином, йде мова про формування професійно-педагогічної компетентності у випускників магістратури як майбутніх професіоналів освітянської галузі, здібних до інноваційної діяльності. В. І. Шуляр визначає інноваційну науково-педагогічну діяльність у системі філологічної освіти як процес розроблення, впровадження та осмислення результатів нововведень в освітній галузі, продукування перспективних ідей, методик, технологій у практику роботи навчальних закладів з метою формування компетентного фахівця-філолога, школяра, студента... [8, с. 268].

В умовах гуманізації та гуманітаризації освітньої галузі пріоритетна роль належить викладачеві української літератури, на якого покладений обов'язок за допомогою цінностей української художньої літератури виховувати молоду генерацію активних, діяльних учителів середньої школи, які гідно репрезентуватимуть й утверджуватимуть свою державу, мову, літературу, культуру в європейському співтоваристві та навчатимуть цьому підрастаюче покоління громадян України. Реформувати та вдосконалити систему підготовки майбутніх викладачів української літератури на особистісно-діяльній основі, зберігши при цьому її традиційну фундаментальність та універсальність, покликаний компетентісно-орієнтований підхід, який нині широко застосовується в освіті. Компетентісний підхід полягає у формуванні та розвитку у студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [3, с. 72]. А тому професійну підготовку майбутніх викладачів української літератури варто спрямовувати на формування їх професійної компетентності.

Професійну компетентність О. Семенов визначає як інтегральну особистісну якість, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності. До складових професійної компетентності дослідниця відносить: лінгвістичну, мовну, фольклорну, літературознавчу, комунікативну, культурознавчу, педагогічну, психологічну, методичну, інформаційну, дослідницьку компетентності. Варто зазначити, що методична складова є невід'ємною частиною педагогічної компетентності, яка забезпечує ефективну передачу набутих предметних знань під час педагогічного процесу відповідно до сучасних соціальних вимог [7, с. 178].

Основним змістом і найважливішим завданням навчання у вищій

педагогічній школі є опанування системою знань у поєднанні з формуванням відповідних умінь, навичок, цінностей та первинного професійного досвіду, здобутого в ході проходження педагогічних практик у різних середньо освітніх навчальних закладах [6, с. 32]. Під поняттям «зміст методичної підготовки у магістратурі» ми розуміємо систему формування основних елементів методичної компетентності майбутнього викладача як частини його професійно-викладацької компетентності, а саме: знань із теорії та історії розвитку методики викладання української літератури, формування відповідних методичних умінь і навичок, а також здобуття цінностей та первинного професійного досвіду. У процесі фахової підготовки майбутнього викладача поєднується теоретична складова, пов'язана із вивченням загальних науково-теоретичних основ та закономірностей, сутності науки, а також практична, спрямована на застосування здобутих знань у конкретних ситуаціях, під час розв'язання системи педагогічних задач. Система підготовки майбутнього фахівця до інноваційної педагогічної діяльності не може ефективно функціонувати без попередньо поставлених завдань до навчання та очікуваних результатів. Під завданнями системи методичної підготовки майбутніх викладачів літератури ми розуміємо створення відповідних навчально-педагогічних умов у магістратурі вищого навчального закладу для організації ефективної навчальної діяльності студентів на засадах особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходу з урахуванням загальноєвропейських освітніх тенденцій та потреб сучасного суспільства.

Традиційно методична підготовка майбутніх викладачів української літератури здійснюється в магістратурі вищого педагогічного навчального закладу. Період навчання в магістратурі О. Семеног справедливо називає творчим етапом, який спрямований на професійне становлення майбутніх викладачів-дослідників: оволодіння ними методикою проведення науково-педагогічного дискурсу, доцільне використання нових інформаційних технологій, моделювання авторських занять. На заняттях із методики викладання літературознавчих дисциплін у ВНЗ майбутні викладачі оволодівають методичними аспектами проведення занять, технікою, формами, методами організації навчального процесу в педагогічному університеті, тобто розширюють коло теоретичних знань із методики навчання літератури. Завданням таких курсів є збагачення досвіду майбутніх педагогів на основі нових досягнень філологічної та психолого-педагогічної науки і практики, дослідницької роботи. Проте методична підготовка повинна включати вивчення не тільки теоретичних основ методики та її історію, а й репрезентацію інноваційних підходів до навчання, а тому в системі підготовки магістрів присутні різні спецкурси інтегрованого характеру (але не завжди), які сприяють формуванню наукового світогляду та стилю мислення майбутнього викладача [7].

Як зазначено у Стратегії розвитку освіти, сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних

життєвих ситуаціях, а тому поглиблення знань з організації та проведення навчальних та самостійних занять у вищій школі, специфіку їх методології та методів, отримання нового власного достовірного знання відбувається під час проходження педагогічної практики. Її робота спрямована на формування у майбутніх викладачів умінь моделювати навчальні заняття, організовувати самостійну, індивідуальну, науково-дослідну роботу серед студентів, використовуючи при цьому активні методи навчання. У ході практики, як навчально-професійної форми діяльності, студент здійснює дії та вчинки, що відповідають нормам власне професійних і соціальних відносин фахівців, які вступають у міжособистісну взаємодію і спілкування. Саме завдяки практиці засвоєні у навчанні знання, уміння, навички виступають уже не як предмет навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної. Володіючи переліком знань про професію, студенти під час практики конкретизують ці знання, а головне – персоніфікують завдяки безпосередній участі в професійній діяльності, приміряючи існуючі еталонні вимоги до себе як до майбутнього спеціаліста [4, с. 94–95].

У зв'язку із комп'ютеризацією освітнього простору та загальним процесом інформатизації сучасного суспільства майбутній компетентний викладач повинен оволодіти знаннями, уміннями, навичками, пов'язаними з роботою в глобальних інформаційних мережах, зокрема треба вміти користуватися основними сервісами Інтернету, вести пошук необхідної інформації та аналізувати її.

А. В. Нікітіна розглядає опанування інформаційними технологіями як важливий чинник методичної підготовки сучасного вчителя-словесника та одне серед важливих завдань системи методичної підготовки викладача. Учені зазначають, що використання комп'ютерних засобів, де навчальний матеріал чітко структурований, забезпечує швидкість засвоєння інформації, вивільняє час на вироблення й удосконалення практичних умінь [5, с. 3].

Отже, модернізація системи вищої освіти в Україні зумовлена вимогами Болонської декларації, основною умовою якої є орієнтація навчально-виховного процесу на компетентнісний підхід та формування у студентів певного виду професійної компетентності. А тому основним завданням системи професійної методичної підготовки майбутніх викладачів української літератури в умовах магістратури є формування їх методичної компетентності, тобто: забезпечення можливості отримати ґрунтовні теоретичні знання із методики викладання української літератури у ВНЗ на заняттях із методики викладання літературознавчих дисциплін у вищій школі та різних додаткових спецкурсах інтегрованого характеру; забезпечення ефективного проходження магістерської педагогічної практики; формування високого рівня інформаційної культури у майбутнього фахівця для впровадження сучасних інформаційних технологій у практику навчально-виховного процесу; формування прагнення до власного творчого безперервного професійного зростання,

здатності працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу. Іншими словами, забезпечити відповідність ступеня освіченості студента магістратури рівню розвитку суспільної науки та практики. А результатом роботи сучасної системи підготовки нової генерації педагогів звичайно повинен бути викладач-професіонал, який не тільки вміє вдало оперувати власними знаннями, а й готовий змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати педагогічні рішення [3, с. 6]. Проте, у системі формування методичної компетентності майбутнього викладача української літератури в умовах магістратури ще не описані етапи та основні характеристики процесу формування методичної компетентності у майбутніх викладачів української літератури вищої школи – що і становить перспективи подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Ключек Г. Вища літературна освіта в контексті Болонського процесу / Г. Ключек // Українська мова і література в середній школі. – 2005. – № 9–10. – С. 100–127.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Ларіонова Н. Б. Практика як фактор оптимізації професійного становлення майбутніх соціальних педагогів / Н. Б. Ларіонова // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2009. – № 4. – С. 93–96.
5. Нікітіна А. В. Інформаційні технології в методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника [Електронний ресурс] / А. В. Нікітіна. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/08navmvs.pdf>
6. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ : монографія / Наталія Остапенко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2008. – 330 с.
7. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Семенов. – К., 2006. – 41 с.
8. Шуляр В. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : монографія / Василь Шуляр. – Миколаїв, 2010. – 348 с.